

Zsebéné Dobó Marianna

KAUKÁZUS MALOMKÖVEK KÖZÖTT,¹ AVAGY A „BÉKEGYÁRTÁS” ÉS ANNAK AKADÁLYAI

A világpolitikában a transznacionális és szubnacionális jelenségek egyszerre, egymásba fonódva, de gyakran eltérő súllyal jelennek meg. A 20. század során több hullámban, különböző események következtében gyarapodott az államok száma, ebből következően a megnövekedett számú szereplőket mindenképpen figyelembe kell venni. Az államok önállósodásának egyik nagy hullámát a szovjet tömb szétesése váltotta ki,² azonban a gyarmati sorból kilépő államok esetében a nemzetállam létrejöttét nem előzte meg a nemzetté válás és a nemzeti identitás kialakulásának folyamata, ezért a térség konfliktusai, szinte törzsi ellentéteket tükrözve, gyakran megoldhatatlannak tűnnek.

Általános az a vélemény, hogy a Kaukázus térségére figyelnie kell a katonának, a politikusnak, a geostratégiát készítőnek és a geopolitikai elemzőnek is. Az elemző – a geopolitikában jellemző szemlélettel – a térségben elsősorban a hatalmi erőviszonyokat vizsgálja, az itt megjelenő hatalmak működésének jellemzőit, szereplőit, játszmáit és tétjeit.³ Ezeket a döntéshozatali folyamatokat vizsgálom a dolgozatban, Grúziát, Dél-Oszétiát, Abháziát és Oroszországot helyezve az elemzésem középpontjába. Fel kívánom tárnai a különféle hatalmak térbeli vetélkedését, azok motívumait, a konfliktusok megoldhatóságának gátjait és a javasolt konfliktuskezelő mód-szereket.

Kaukázus térségét Európa és Ázsia határának tekintik, és régóta kritikus zónája a Földnek, a terület töredezetté vált konkrét és átvitt értelemben is. Ezt a térséget több ok miatt tartjuk válságzócnak, a sok *törésvonal* egyre kevésbé teszi lehetővé azok békés eszközökkel való oldását, megelőzését. Ellentétek élednek újjá a nagy államok (Törökország, Irán, Oroszország) és az új államok (Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország) között, emellett az új államok egymás közti viszonya is konfliktusokkal terhelt. A destabilizációt segíti, hogy az államokon belül az öntudatra ébredt nemzeti elit szembefordult a területén élő kisebbségekkel, azonban a nagyhatalmak-

nak saját érdekzónájuk kiterjesztése miatt nem célja a nemzeti konfliktusok oldása. Súlyos és kevésbé súlyos konfliktusok egész sora jelent meg az 1980-as évek közepétől, a Szovjetunió szétesési folyamatától. Csecsenföld, Hegyi-Karabah nevét a nemzetközi sajtóból már régóta ismerhetjük. *Abházia és Dél-Oszétia* a kilencvenes évek után 2008 tavaszán, majd nyarán került ismét a figyelem középpontjába, és vált olyan stratégiai játszmák színterévé, amelyekben Oroszország, Grúzia, a NATO és az EU állandó szereplőkként vannak immár jelen.

1. ábra. Grúzia és a vitatott térségek

Forrás: Európai Parlament honlapja

Kaukázus térségének általános elemzése: hogyan jelennek meg, milyen színtereken a konfliktusok, mik a konfliktusok kiváltó okai?

A múlt öröksége, azaz hogyan vált Grúzia a nagyhatalmak kötélhúzásának területévé? – módszerem itt elsősorban a történelmi elemzés. Fontosnak tartom a térségben lévő politikai struktúra kialakulásának vizsgálatát, Grúziának és a dél-oszét, valamint az abház területek egymáshoz való viszonyát, a tengeri határok módosulásának következményeit.

A grúz, oszét, abház közösségek saját törekvéseinek bemutatása: az adott közösségek önmagáról kialakított történelmi és geográfiai nézeteinek összessége meghatározó egy konfliktus keletkezésében és kezelésében is.⁴

A közösségeket ért külső fenyegetések bemutatása: ritka az a geopolitikai konfliktus, amelyben kizárólag két ország vesz részt. A geopolitikai feszültségek multi-laterálisak, szövetséges és ellenszövetséges rendszerek (és játszmák) kiépítéséhez vezetnek. A vélt vagy valós külső fenyegetés hatására a területi, a stratégiai és egyéb viszályokat uraló mozgások kiváltják a következő reakciókat: *szövetkezni, bekeríteni, meggyengíteni*.⁵

Konfliktusok további mozgatórugóinak bemutatása: hogyan kapcsolódik be a NATO, az EU, az EBESZ, az ENSZ a konfliktusok kezelésébe, ezt a tevékenységet mennyire értékeli Oroszország egy újabb konfliktus kialakulásának?

Kötélhúzás a Kaukázus fölött

A csökkenő energiaforrások miatt a térség *energiahálózata* stratégiai fontosságú nemcsak Közép-Ázsia, hanem Európa számára is. Fontos a térség gazdasági érdekeinek átgondolása, hiszen a Baku–Grozni–Novorosszijszk csővezeték működése mellett Oroszországnak egyre inkább gazdasági és politikai érdeke fűződik ahhoz, hogy az egykori tagállamok másfelé is kiépítsék csővezetékrendszerüket. Erre már több terv is készült, szóba került Irán, Afganisztán (ez elképzelhetetlen a jelen állások szerint) és Törökország; mindemellett Azerbajdzsán helyreállította a Baku–Ceyhan (Iskenderuni-öböl) csővezetékét.⁶

Emellett tény az is, hogy Kaukázus egykor a *szovjet* (azelőtt pedig az orosz) *birodalom* része volt, és annak felbomlása után létrejövő „független” államok a valódi szuverenitást nem tudták elérni. Kiemelt kérdése a geopolitikának, hogy Oroszország mennyire lesz képes a közeljövőben ellenőrizni a „közel-külföldet”. Véltetően ez az orosz befolyás mindig érezhető lesz a Kaukázusban, hiszen Oroszország semmiképpen sem akar majd lemondani ezekről a „kapcsolati” zónákról. Oroszország számára a Kaukázus ma is stratégiai főirány és kitüntetett szereppel bír.⁷

Katonaföldrajzi szempontból Észak-Kaukázus keleti fele a térség kapuja, a Kaszpi-tenger birtoklásának kulcsfontosságú körzete. A hadsereget szervezetileg a Dontól délre fekvő térségbe telepítették, jelentős mértékben ide koncentrálták a Kelet-Közép-Európából kivont csapatokat is.

Geostratégiai szempontból pedig ott nyer fontosságot, hogy innen nyílik az iszlám világ kapuja, itt húzódik több eltérő karakterű nép régiójának határa, ilyen szempontból majdnem annyira válságzóna, mint a Balkán-félsziget.

Geopolitikai szempontból a régi nagy kérdés, hogy képes-e kiszorítani a NATO-tag Törökországot, újra meg tudja-e akadályozni Grúzia felvételét, vagy az behatol a térségbe.

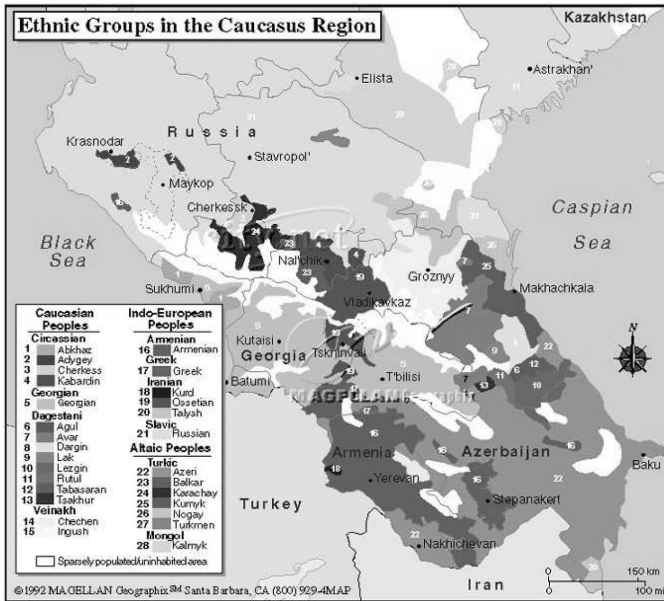
Gazdaságpolitikai szempontból döntő jelentőségű az olaj és az erre épült gazdaság.

Örményország, Azerbajdzsán és Grúzia (valamint az autonómnak tartott régiók: Abházia, Dél-Oszétia) őrldnek két nagyhatalmi politika között. A Kaukázus országainak csupán látszólagos az a választási vagy döntési helyzete, hogy az orosz befolyás csökkentését/növelését vagy a nyugati (NATO, EU) befolyások csökkentését/növelését támogassák-e inkább. Valójában a nagyhatalmak (USA, Oroszország) és a szupranacionális szervezetek politikai játszmájának sakktáblái és -figurái. Grúzia NATO-tagjelölti státuszra aspirált, azonban a NATO 2008. áprilisi bukaresti csúcsán a tagállamok külügyminiszterei úgy döntöttek, hogy – Horvátországgal és Albániával ellentétben – Ukrajnát és Grúziát csak később vonják be a tagsági akciótervbe. Miközben a döntés értelmében 2008 decemberében ismét elemzik a két ex-szovjet tagköztársaság csatlakozási felkészültségét, ami kiváltotta Oroszország újbóli kritikáját a NATO terjeszkedésével kapcsolatban. Az orosz hivatalos politika szerint a két ország csatlakozása a katonai szervezethez súlyos következményekkel járna Európa biztonságára nézve. Grúzia Azerbajdzsánnal párhuzamosan hosszú távú céljaként megjelenítve az *európai integrációt* is tervezi. A 2007-es bővítés óta a Fekete-tenger és a Kaukázus az Európai Unió határa, de a további bővítésekkel ez a határ áttevődhet Grúzia keleti területére. „2004 júniusában az Európai Tanács úgy határozott, hogy a Bizottság stratégiai dokumentuma alapján bevonja Örményországot, Azerbajdzsánt és Grúziát az ESZP-be (Európai Szomszédsági Politikába), ezzel megnyitja a lehetőséget egy jelentősen megerősített partnerség felé, és így fontos lépést tesz előre az EU dél-kaukázusi régió iránti elkötelezettség terén.”⁸

Az egész konfliktushalmazt tetézik a terület *etnikai konfliktusai* (2. ábra), valamint a bűnözés és a terrorizmus erősödése, illetve az, hogy Örményországban, Azerbajdzsánban és Grúziában a vallás is törésvonalaként jelenik meg az *iszlám* és a *keresztény* világ között.

Kaukázus a keresztény és a mohamedán világ „érintkezési” sávjában található, etnikailag – szélsőségesen – mozaikszerű, és az ellentéteket az évszázados hagyományok táplálják.⁹ Történelmét nézve a vallás volt a térségi konfliktus alapja: az örmények monofiziták, a grúzok és oszétok főleg ortodox keresztények, a csecsenek, az azerbajdzsánok az iszlám vallás követői. Ráadásul a vallás fontossága eltérő a kultúrákban, ez is hozott további törésvonalakat a kultúrák között, hiszen a grúzok és a csecsenek inkább tartják a vallási törvényeket kötelezőnek, mint az oszétok és a dagesztánok.

2. ábra. Kisebbségek a Kaukázusban

Forrás: www.gruzia.lap.hu

A regionális csoportosulások kialakulásának és mozgásterüknek vizsgálata fontos a térség politikájának megértésében. A szupranacionális jellegű nemzetközi szervezeteknek (EU, NATO, ASEAN) saját külpolitikájuk van, ezek a szervezetek a konfliktusok kezelésekor általában megjelenítik nézeteiket – és érdekeiket. A Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán, Moldova (és Üzbegisztán) által létrehozott GU(U)AM térségének politikai, gazdasági fórumaként jelent meg 1997-ben (3. ábra).

A szervezetet az Oroszországgal szembeni ellenállás, az egymást erősítő politikai és gazdasági érdek, illetve a nyugati támogatás hozta létre, sokan egyenesen Putyin-ellenes szövetségnek tekintik. Az Egyesült Államok számára a gazdasági érdekein túl sem közömbös a szervezet további működése, ez lehet az a térség, ahol egyértelműen akadályozhatja Oroszországot a Kaszpi-tengeri olaj Európába irányuló útvoalának kijelölésekor.¹⁰

3. ábra. GU(U)AM térsége

Forrás: Póti László: NATO és a FÁK térsége című előadása, 2007

A múlt öröksége Grúziában

Grúzia területe csaknem 70 ezer km², lakóinak száma megközelíti az ötmilliót. Belpolitikája és külpolitikája szorosan összekapcsolódik, pattanásig feszült a helyzet mindkettőben. Belpolitikai kérdésként kezeli az abház és dél-oszét konfliktust, de ugyanakkor ez befolyásolja az Oroszországhoz fűződő viszonyát is. Grúzia gazdaságilag valójában Oroszországtól függ, a GU(U)AM létrehozatala ellenére is. A Gazprom 2006-ban megduplázta a Grúziának eladott gáz árát, majd egy év múlva ismét jelentősen megemelte, s azóta Grúzia védekezésül Azerbajdzsántól is vásárol gázt. Oroszország egy időre ezért megtiltotta a grúz bor és ásványvíz bevitelét, de ezt a szankciót ma már nem tartják be szigorúan. Nemcsak a gazdasági helyzet, hanem az abház és dél-oszét régió kérdése is komoly feszültséget okoz az orosz–grúz kapcsolatokban Grúzia függetlensége óta.

A grúzok, az abházok és a dél-oszétok közötti ellentétek mélyen gyökereznek. Korábban a Szovjetunió erővel „simította el” a konfliktusokat, és Grúzia hatalmának csökkentése céljából Abháziának és Dél-Oszétániának „*de facto*” területi autonómiát adott. Az 1980-as évek közepétől a tagköztársaságok politikája megváltozott. Sok abház ellenezte a grúz függetlenséget attól való félelmében, hogy az felszámolja addigi autonómiájukat. Saját különálló szovjet köztársaságot szerettek volna. 1989-ben mindez emberéletet követelő etnikai jellegű zavargásokhoz vezetett. Né-

hány nap után a szovjet csapatok „állították helyre a rendet”, de folytatódott a katonai egységek provokációinak sorozata. A Szovjetunió 1991-ben felbomlott, s a helyette létrejövő Független Államok Közössége nem volt képes kezelni a birodalom problémáit (4. ábra).

4. ábra. Független Államok Közössége

Forrás: Póti László: NATO-FAK térsége című előadása, 2007

Sorozatosak voltak a *bojkottált népszavazások*: előbb Grúzia bojkottálta a Gorbacsov által kezdeményezett, Szovjetunió megújítására vonatkozó népszavazást, majd az abházok a Grúzia függetlenségéről tartott népszavazást. A grúz lakosság nagy többsége természetesen Grúzia függetlenségét támogatta, s ennek nyomán az 1991. április 9-én kikiáltotta függetlenségét. A kialakult etnikai konfliktus mellett polgárháborús helyzetet teremtett. 1992 januárjában Eduard Sevardnadze, korábbi szovjet külügyminiszter lett a grúz elnök, ezzel a kormányzatban a keményvonalas grúz (Gamszahurdia által vezetett) nacionalistákat váltotta le.

1992 telén érvénytelennek nyilvánították a még szovjet időkől megmaradt alkotmányt, és az 1921-est helyezték hatályba. Ez a lépés az abházokkal konfliktust eredményezett, mivel ők ebben a lépésben az autonómiájuk felszámolását látták, ezért a teljes elszakadás mellett döntöttek. Grúzia válaszul katonai csapatokat vezényelt a térségbe, amit az abházok invázióként értékelték, és védekezésül más oroszbarát szervezetekkel (Kaukázusi Hegyi Népek Konföderációja, egyik vezetője Samil Baszajev), csecsenekkel, kozákokkal, oszétokkal együtt az elszakadásért harcoltak

tovább. Sevarnadze kormányzata a szakadárrok támogatásával és Grúzia egységének megbontásával nemcsak ezt a szervezetet, hanem Oroszországot is vádolta. 1993-ban az abház főváros(nak tartott) Szuhumi elfoglalása után etnikai tisztogatás kezdődött a városban, aminek több tízezer grúz és több ezer abház esett áldozatul, illetve több mint 250 ezer ember – többségében grúz – kényszerült menekülésre. Az emberi jogok durva megsértése miatt mind az abház, mind a grúz politikát az EBESZ elítélte.

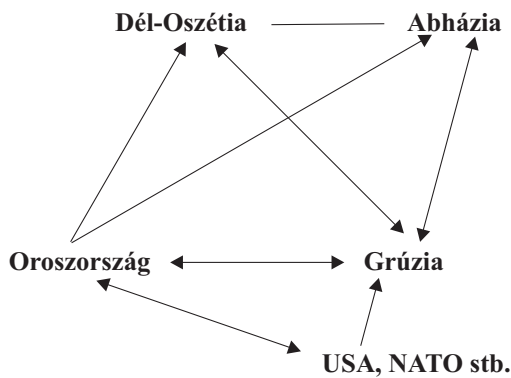
A belső hatalmi harcok következtében 2004-ben a Sevarnadze által vezetett grúz kormány szétesett. Elemzők rámutatnak, hogy a hatalomra került Szaakasvili és követői úgy igyekeztek beállítani a történéseket, hogy Grúziában rendszerváltást hajtott végre a nép. Ezt később *rózsás forradalomnak* nevezték el, amelynek jelszavai között a demokrácia kiépítése jelent meg. Azonban Szaakasvili lemondását 2006 novemberében már százezres tömeg követelte, sorozatosak voltak a tüntetések, és éppen ilyen sorozatosak voltak azok kegyetlen feloszlatai is, az ellenzéki tömeg-tájékoztatási eszközöket véglegesen betiltották. Mihail Szaakasvilit 2008 januárjában ismét elnökké választották. (2008. május 21-én parlamenti választásokat tartottak Grúziában, amelyre nemzetközi megfigyelők is érkeztek. Az ellenzék szerint sorozatosak voltak a választási csalások. Az erről szóló jelentés a mostani kézirat lezártáig nem készült el.)

Konsztantyin Zatulin, az Államközösség Országai Intézetének igazgatója erről a következőket mondja. „Nézzük csak, mi is történt annak az úgynevezett forradalomnak során. A bomlásnak indult rendszert, amelyik már nemcsak Grúzia lakosságának nem kellett, hanem az ország szponzorainak, elsősorban az Egyesült Államoknak sem, félredobták, és helyébe másikat ültettek. Mindezt persze színpalak mögötti intrikák, a demokráciáról szóló hangzatos jelszavak kísérték. A valóságban nem más történt, mint a főszereplők cseréje, az állam politikai vonala közben változatlan maradt. Ennek a vonalnak fő célja Grúzia bekapcsolása az euroatlanti térségbe, az országnak kizárólag amerikai érdekek szolgálatába állítása”.¹¹

Grúzia belpolitikai harcainak következtében az abház és a dél-ozsét szeparatista akciók sikerrel jártak, ebben nem kis szerepe volt egy furcsa koalíciónak, amelyet az abházok oldalán harcoló kabard, cserkesz, csecsen muzulmán félkatonai alakulatok és a velük akkor vállvetve küzdő korábbi és mai ellenségek – az orosz kozákok, sőt orosz reguláris erők is – alkottak. Oroszország egyre nyíltabban támogatja a tényleges függetlenedést, ugyanakkor a NATO (és az USA) számára az egységes Grúzia válhat csupán partnerré. A konfliktushalmaz közepén nem is Grúzia és a szakadárnak tekintett területek ellentétei állnak, hanem Oroszország és Grúzia (és a Grúzia mögött álló NATO) ellenérdekei.

5. ábra: Érdekek és ellenérdekek

Forrás: saját szerkesztés

Közösségi önmeghatározások és az azokból eredő konfliktusok

Az etnikum, az etnikai közösség fogalmának meghatározása gyakran ellentmondásos. Az etológusok elismerik a biológiai eredet szerepét, és ennek eredményeként a vérségi kötelék alapján sorolják csoportokba az emberi társadalmakat. Ezek leginkább az etnicitás kezdeti artikulációjában jelennek meg: ez a mítoszok és az eredetmondák világa. Minden mítosz és eredetmonda lényegében arról szól, hogy a teremtő hogyan tereli vissza a népét az igaz útra. Emberek, népek, nemzetek ebből nyerik erejüket és létjogosultságukat az ellenséggel való küzdelemben. Mindent az út megtalálása igazgat, de eltérőek az utak és a célok értelmezései, és ellentétesek a szereplők besorolása az Úton lévő nép és az ellenség kategóriában. Később a vérségi származás hangsúlyozása mellett fontosnak, fontosabbnak tartották a gazdasági, szociális, azaz a közös együttélés tényezőjét.

Anthony Smith az etnikai közösségek hat fő sajátosságát emelte ki.¹² Ezek: *a közös név, közös eredetmítosz, közös történelmi emlékezet, közös kultúra, egy meghatározott hazával való azonosulás, a lakosság nagy részével vállalt szolidaritásérzet.* Mindezt kiegészíti és az összetartozást manifesztálja a közös nyelv. A kaukázusi nyelvcsaládba az abház és a grúz nyelv tartozik, míg az oszét nyelvet az indoiráni nyelvek közé sorolták, de mindegyik írása cirill betűvel történik, nem a szovjet időkből keletkezve. Az abház nyelv a 19. századig nem volt írott nyelv, csak 1862-ben alakították ki cirill betűkből. A földrajzi terület sajátosságából adódóan – a Kaukázus vidéke mindig a népvándorlás útja volt – közel azonos történelmet tudhat magának. Az oszét és az abház területeket már a Kr.e. 9-6. századig is a grúz fennhatóság jellemezte. Az agresszorral szembeni ellentét a többszöri hódítás kö-

vetkeztében tovább mélyült egészen a 20. századig. Az elemzéshez sajátos nézetet adhat az a vita, amely szerint a grúzok és az abházok eltérően határozzák meg saját beköltözésüket a területre. Az abházok szerint a Kaukázus területére egyszerre költöztek be a grúzok, az oroszok, örmények, abházok már keresztény népként. Ugyanakkor a grúzok véleménye szerint ők hamarabb érkeztek a jelenlegi élettérbe, míg az abházok – mint észak-kaukázusi nép – csak ezután vándoroltak be és keveredtek az ott élő grúzokkal.

A vizsgált három közösség önreprezentációiban tehát egymás riválisai. A geopolitikában ez alapvető meghatározottságú, hiszen egy közösség kollektív képzelőereje nélkül a geopolitikai helyzetnek kisebb és gyengébb a hatékonysága és ereje. A konfliktus nem önmagában, spontán módon keletkezik, hanem annak a szemléletnek köszönhető, ahogy a közösségek tekintenek az adott helyzetre. Ebben nagy szerepe van a nemzettudatnak, a nemzetiségi tudatnak, a vallási identitásnak. Az etnikai identitás esetében a szolidaritás mély történelmi gyökerű, és szorosan összefügg az egyén szocializációjával.¹³ Gyakran az identitások és a szolidaritások változékonysága figyelhető meg, ilyenkor ezek a külső körülmények által erősebben befolyásoltak. A kaukázusi területen ez a külső körülmény egyértelműen az *Oroszországhoz való viszonyban* nyilvánult meg. Nagyon fontos csoportképző elem volt az abházok és a dél-oszétok számára az, hogy Oroszország támogatta függetlenedési törekvésüket Grúziával szemben. Grúzia függetlenné válása óta az orosz „birodalomhoz” való érzelmi és érdekkötődés erősebbé vált, Abházia és Dél-Oszétia autonómiát harcolt ki orosz segítséggel. 2008-ban ENSZ és FÁK békefenntartó erői ellenőrzik a területet, azonban Abházia területének 83 százalékát az Oroszország által támogatott szeparatista kormány uralja. Észak-Oszétia területileg Oroszországhoz tartozik, míg *Dél-Oszétia* Grúziához tartozó terület, de erős a kötődése Oroszországhoz, mivel a szovjet időkben autonóm területnek számított. A helyzetet bonyolítja, hogy Dél-Oszétiában és Abháziában a lakosság mintegy 90%-a az elmúlt 10 év alatt *oroszállampolgárrá* vált, így Oroszország saját állampolgárainak védelmében léphet föl olykor a diplomácia eszközeivel (lásd Putyin nyilatkozatai 2008 tavaszán), vagy erőteljesebben (lásd ENSZ-megfigyelők számának növelése). Oroszország erősíti az abház és a dél-oszét társadalomban azt a véleményt, hogy Grúzia nem képes az autonómiát biztosítani a területen. 2006-ban egy újabb népszavazást szerveztek a dél-oszét régióban, amin hiába győzött ismét a függetlenséget támogató vélemény, ennek ellenére nem követte grúz elismerés. Dél-Oszétia fővárosa, Chinvali körül északra és délre is egy 15 kilométeres sávot jelöltek ki. Ebben a konfliktuszónában 1500 békefenntartó katona teljesít szolgálatot, 500 orosz, 500 grúz és 500 oszét (ami egy sajátos helyzet, hiszen nincs hivatalosan sem észak-oszét, sem pedig dél-oszét hadsereg), akiknek a konfliktusok elkerülése és megelőzése a feladatuk, és több helyen tartanak fenn ellenőrző pontokat.

Az orosz befolyást bizonyítja az is, hogy a két szakadárnak tartott köztársaságban a *fizetőeszköz* az orosz rubel, így a feléledő gazdasági kapcsolatok (amely már nemcsak moszkvai kormányoknak, hanem orosz magánbefektetőknek is érdeke) zökkenőmentessé válnak Oroszország felé.

A kaukázusi övezetben a *vallások* hagyományosan eltérő kulturális és politikai területeket jelöltek ki.¹⁴ A térségben a vallás meghatározó szerepet játszott a társadalmakban, sőt hozzájárult a kulturális és politikai identitás formálásához. Az eltérő vallások eltérő csoportidentitást alkottak meg. A gorbacsovi időkhöz erőltetett ateizmus hatott az egész szovjet birodalomban és érdekzónában. Az örmény egyháznak behatárolt mozgásteret volt, de a függetlenedés után hamar az új állam támogatója és a nacionalista törekvések közvetítője lett. Grúziában az egyházat nagyobb üldözés érte, az orosz uralom az orosz nyelvet kényszerítette rá. Ekkor sokan áttértek az iszlám hitre (például a mesket törökök, adzarok), akiket többé nem tekintettek grúzoknak és számos esetben üldözték őket.

A közösséget ért fenyegetések – Grúzia és Oroszország szorításában

Már Sir Halford J. Mackinder, a geopolitika angolszász iskolájának megalapítója 1943-ban a *The Round World and the Winning of the Peace* című tanulmányában új értelmezést adott a tengely fogalmának, és pontosította a jövőbeni béke szervezésének vízióját.¹⁵ Ebben a művében Mackinder figyelmeztet a Szovjetunió háború utáni túlzott hatalmának lehetőségére nemcsak Európa közepén, hanem Eurázsiaiban is. Utal arra, hogy fennáll a veszély, hogy a kaukázusi területen, a Jenyiszejtől keletre eső részen egy erős *heartlandet*, magterületet¹⁶ kiépítve már nem állíthatják meg majd a Szovjetuniót a gazdasági, politikai és a katonai erejének mozgásában.

Grúzia az utóbbi másfél évszázadból csupán 20 éven át tudott független lenni a cári, majd szovjet birodalomtól, és nagyon úgy tűnik, hogy Moszkva továbbra sem hajlandó kiengedni befolyási övezetéből a kis kaukázusi államot. Hiába lett független 1991-ben Grúzia, nagy szomszédjának csapatai nem vonultak ki területéről. A szakadár Abházia és Dél-Oszétia elleni sikertelen háborúk után ráadásul a nagy testvér „békefenntartó” katonái érkeztek a Tbiliszitől „*de facto*” függetlenné vált területekre.

Az orosz nyomás (a gyakori légtérsértések, a nagykövet hazarendelése 2006-ban, határ menti összecsapások ismeretlen szereplőkkel, gazdasági szankciók) a NATO- és EU-csatlakozást szorgalmazó Szaakasvili 2004-es elnökké választása óta egyre erősebb lett. Mára úgy tűnik, hogy kritikus szakaszába lépett a válság: az orosz diplomácia azzal vádolta Grúziát, hogy katonai lépésekkel kívánja visszaszerezni a korábban elvesztett területeket, ezt Mikhail Szaakasvili grúz elnök határozottan tagadja. A felek továbbra is kölcsönösen provokációval vádolják egymást: a feszültségek

forrása volt az a katonai incidens 2008 tavaszán, amikor egy fegyvertelen grúz felderítő (kém) repülőgépet abház területek felett lőttek le állítólag az orosz erők. Ezt követően a régióban állomásozó katonák számának emelésével fenyegetőzött Moszkva, amennyiben a grúz haderő jelenléte fokozódna.

Egyre inkább érezhető, hogy a válság, amelyben Oroszország és Grúzia fokozódó ellenérdekei jelennek meg, külső szereplő bevonása nélkül nem oldható meg. Az EBESZ a térségbe küldött egy kisebb csoportot, hogy a szembenálló felek közötti párbeszéd kialakításában közreműködjön. Grúzia eközben újra az ENSZ Biztonsági Tanácsához fordult az ügyben – amelynek Oroszország állandó és vétójoggal felruházott tagja –, emellett az EU-tól is kontingens és rendőri erők helyszínre küldését kérték. Az EU, az ENSZ és Washington a fokozódó válság miatt hangot adott aggodalmának. Benita Ferrero-Waldner, a külkapcsolatokért és az európai szomszédsági politikáért felelős biztos szerint az orosz közeledés a szeparatista régiókhoz a grúz területi integritás fenyegetését jelenti, így Moszkvának ezek bátorításától és támogatásától tartózkodnia kell. Egyre többször jelennek meg orosz nyilatkozatok arról, hogy Abházia és Dél-Oszétia Koszovó mintájára kimondhatná függetlenségét.¹⁷

Két forgatókönyv volt elképzelhető azután, hogy Moszkva sikerrel akadályozta meg a bukaresti NATO-csúcson Grúzia MAP-státuszának megadását (bár a NATO kapuja véglegesen nem zárult be előtte). Moszkva egyik lehetséges (legesélyesebb) stratégiája az, hogy a két szakadár területet eszköznek használja Tbiliszi állandó zsarolására, illetve arra, hogy az állandó válsághelyzet fenntartásával elijessze a Nyugatot Grúzia befogadásától. A kettős mércével való mérés Oroszország politikájában világosan tetten érhető: Koszovó függetlenségét nem akarja elismerni, ugyanakkor arra hivatkozik, hogy amennyiben azt (Koszovót) a Nyugat mégis elismeri, akkor kéri Abházia és Dél-Oszétia elismerését.¹⁸

Másik lehetséges stratégia szerint Oroszország nem elégszik meg azzal, hogy Grúziát féken tartsa, ennél már többet akar: gyorsan beolvasztani Oroszországba Abháziát és Dél-Oszétiát (hiszen Észak-Oszétia már Oroszország része), még azelőtt, hogy a NATO a későbbiekben mégis megadná a MAP-státuszt.¹⁹

Mindkét lehetőség katasztrofális lenne Tbiliszire nézve, elkerülésükre azonban nincs sok esély, mivel az oroszok számára fontos stratégiai érdek, hogy ellenőrzésük alatt tartsák a Törökországhoz és Örményországhoz kaput jelentő Grúziát. A grúzok e tárgyalásos megoldáshoz térnének vissza, s a nemzetközi segítséget is elengedhetetlennek tartják a kérdésben. 2008 tavaszától újra élesedett a konfliktus, amin az sem változtatott, hogy Oroszország felújította a jó ideje szünetelő szárazföldi és tengeri közlekedést, valamint a postaforgalmat Grúziával, enyhített a vízumkiadás rendjén, kilátásba helyezte, hogy feloldja a grúz mezőgazdasági és borászati termékek behozatalának tilalmát. Igaz, ezek a „kedvezmények” főként arra irányultak, hogy rávegye Tbiliszit: ne emeljen vétót Oroszországnak a Kereskedelmi Világ-

szervezetbe (WTO) való felvétele ellen. Áprilisban Szaakasvili széleskörű autonómiát ajánlott az abház vezetőségnek, amelyet az abházok rögtön elutasítottak.

Az illetékes parlamenti bizottság javaslata alapján 2008-ban az Állami Duma az orosz államfőnek és a kormánynak a Grúziától különvált Abházia és Dél-Oszétia elismerését javasolta, és „*Az Oroszországi Föderáció Abháziával, Dél-Oszétiával és a Dnyeszteren túli területtel kapcsolatos politikájáról*” címet viselő nyilatkozatban felkéri az elnököt és a kormányt, hogy „vizsgálja meg Abházia és Dél-Oszétia függetlensége elismerésének célszerűségét”. Emellett javasolja, hogy a kormány „fokozza az Abházia és Dél-Oszétia területén élő orosz állampolgárok védelmében tett erőfeszítéseit”.²⁰

A nyilatkozat rámutat: a képviselők véleménye szerint „Abházia és/vagy Dél-Oszétia esetleges grúz megtámadása esetén, illetve abban az esetben, ha Grúzia sürgős lépéseket tesz a NATO-hoz való csatlakozás érdekében, a kormánynak minden szükséges intézkedést meg kell tennie az (Abháziában és Dél-Oszétiában élő) orosz állampolgárok védelmére, továbbá meg kell vizsgálnia, milyen objektív lehetőség nyílik (a két terület) szuverénválasztásának felgyorsítására, beleértve függetlenségük elismerését, a nép akaratnyilvánításával összhangban”.

A dokumentum javasolja missziók nyitását, Abházia és Dél-Oszétia orosz határain a határátlépés megkönnyítését, az Oroszországi Föderáció szubjektumai és e „köztársaságok” közötti társadalmi, gazdasági és humanitárius együttműködés fejlesztését.

A nyilatkozat szerint Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltását követően Oroszországnak, a helyi lakosság kinyilvánított akaratából kiindulva, módosítania kell a területekkel kapcsolatos politikáját. Oroszország élesen bírálja Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltását és elismerését, s többek között azzal érvel, hogy Koszovó függetlensége veszélyes precedenst teremt akkor, amikor a világban több száz hasonló konfliktus létezik. Ugyanakkor számos orosz politikus, köztük Szergej Lavrov külügyminiszter hangsúlyozta: Moszkva a koszovói példát nem fogja arra felhasználni, hogy haladéktalanul elismerje a posztszovjet térség szakadár területeit.

A dokumentum rámutat: „Az Állami Duma tiszteletben tartja Grúzia és Moldova területi épségét a nemzetközileg elismert határok között, de a képviselők úgy vélik: Koszovó elismerésének folyamata ellentétes a nemzetközi jog normáival”, s a függetlenségét egyoldalúan kikiáltó „három köztársaság” „Koszovónál megalapozottabban támaszthat igényt a nemzetközi elismerésre”. A dokumentum figyelmeztet: Grúziának ugyan szuverén joga, hogy csatlakozzon a NATO-hoz, de ez megfosztja a konfliktus neki tetsző rendezésének lehetőségétől. Ezzel a nyilatkozattal Oroszország válaszolt az elismeréssel összefüggő kérésre, de nem reagált arra a jelzésre, hogy a szóban forgó területek csatlakozni kívánnak-e az Oroszországi Föderációhoz.

Grúzia természetesen joggal tartott az orosz fél támadásától. Ezért a nemzetközi intézményeket kérték fel határozott állásfoglalásra és az orosz hadsereg esetleges bevetésének megakadályozására. Dél-Oszétia és Abházia 2008. március 5-én, illet-

ve 7-én, az ENSZ főtítkárához, az orosz államfőhöz, az EU és a FÁK államfőihez intézett felhívásban a koszovói precedensre hivatkozva (ismételten) kérte függetlensége elismerését. Washington „visszavonulásra” szólította fel Moszkvát, miután Oroszország újabb békefenntartó erőket irányított a szakadár területre és megerősítette a szeparatistákhoz fűződő kapcsolatait. Grúzia igyekszik visszaszerezni ellenőrzését a kilencvenes évek elején kiszakadt Abházia és Dél-Oszétia felett. „Grúzia és Oroszország egy dologban egyetért: abban, hogy a szeparatista Abháziában súlyos a helyzet és napról napra csak romlani fog” – írta az angol *The Economist*. A kölcsönös orosz–grúz vádaskodások, diplomáciai jegyzékek, kémrepülőgép-lelővések, állítólagos csapatösszevonások után nem teljesen meglepő a grúz védelmi miniszter, Tejmuraz Jakobasvili nyilatkozata, amely szerint „a háború bármely pillanatban kitörhet”. A kevésbé borúlátó elemzők és politikusok szerint a konfliktushalmaz ilyen mértékű robbanáshoz a közeljövőben nem vezet, de mindez csupán a NATO és a nyugati világ józanságának köszönhetően.

2008 nyarán a dermedt konfliktus sajátos módon alakult át: harc robbant ki azután, hogy grúzokat öltek meg, majd ennek megtorlására Grúzia megtámadta Dél-Oszétiát. Ez a konfliktus eszkalálódását hozta maga után: Oroszország a dél-oszétok „segítségére sietett”. A segítség túlméretezett volt, több napig bombázták Tbiliszit. A konfliktus geopolitikai hatása erősebb volt. A harcok – és elsősorban Poti kikötővárosának oroszok általi megtámadása – miatt leállt az azeri olajszállítás. Ezzel Európa kiszolgáltatottsága Oroszország felé veszélyesen megnövekedett. A konfliktus megoldásában az ENSZ Biztonsági Tanácsa döntésképtelenségét bizonyult.

A konfliktus kirobbanásáért mindenki a másik felet tette felelőssé, de az elemzők egyetértettek abban, hogy a háború *most sem* Dél-Oszétiáról szólt: az amerikai–orosz vetélkedésbe most (is) jól illeszkedett a kaukázusi területek feletti ellenőrzés.

Külső „segítség” – az ENSZ, az EU, a NATO és az EBESZ politikája

A békefenntartást hagyományosan az Egyesült Nemzetek égisze alatt végzik. Korábban a békefenntartás szó szerint a béke megtartásáról szólt. Rendszerint a nemzetközi közvetítés előzte meg, a felek a fegyverszünet elérését, majd a béke-megállapodás aláírását akarták elérni nemzetközi, független szervezet közvetítésével. (A közvetítés mellett ekkor az ENSZ az ügynevezett ütköző zónában járőrözött.) Ezek a jelenlétek segítették a konfliktus újbóli kialakulásának megelőzését. Mára a politikai, gazdasági, társadalmi változások kezelésére kell felkészülni.²¹ Az ENSZ-missziók működése azon alapszik, hogy a konfliktusban érdekelt és érintett felek elfogadják az ENSZ szerepvállalását.

Az ENSZ még a kilencvenes évek elején kapott felkérést a Szovjetunióból Oroszországgá alakult hatalomtól, hogy a FÁK-térségben orosz fennhatóságú erők biztosíthassák a békefenntartó feladatokat. E kérést ugyan az ENSZ illetékes részlege

soha nem hagyta jóvá az *Eurasia Daily* szerint, hallgatólagosan mégis megindult a speciális orosz „békefenntartás”, amely címén jelenleg orosz katonák állomásoznak a két szeparatista régióban. Az UNOMIG keretében ugyan vannak ENSZ-megfigyelők Grúziában (133 fő), azonban mandátumuk nem hasonlítható össze a világ 20 különböző misszióján dolgozó ENSZ-kéksisakosok megbízásával. Katonai megfigyelői, tanácsadói mandátumuk van, itt Magyarország is jelen van 7 fővel. 1994 óta ENSZ-megfigyelők és orosz kéksisakosok felügyelik a meglehetősen nyugtalan békét grúzok és abházok, grúzok és dél-oszétok között.

Orosz lapok szerint Grúzia csapatösszevonásokat hajt végre az Inguri folyó mentén, az abház határ közelében, Moszkva erre hivatalosan közölte: ha kell, „katonai eszközökkel” is megvédi az Abháziában, illetve Dél-Oszétiában élő „honfitársakat”. Mihail Szaakasvili grúz államfő szinte korlátlan autonómiát ajánlott fel a két szakadár vidéknek, de Szergej Bagaps abház és Eduard Kokoiti dél-oszét elnök sietve közölte: minden körülmények között kitartanak függetlenségük mellett. Amikor Oroszország másfélszeresére növelte a térségben állomásozó békefenntartóinak létszámát, Grúzia az ENSZ-hez fordult. A Biztonsági Tanács, amelyben Oroszországnak vétőjoga van, természetesen nem volt hajlandó/képes elítélni Moszkvát, viszont négy nyugati hatalom közös nyilatkozatban erélyes figyelmeztetést intézett Moszkva címére.²²

Egy államban akkor lehet átfogó biztonságról beszélni, ha belső rendje szilárd, és fennáll a külső biztonság, nincs támadási veszély, a nemzeti szuverenitás feltételei adottak. A Kaukázus térségében a nemzetek elismerik a biztonságpolitika elveit, de vita van abban, hogy melyik az az állam, aminek ezt a feltételt biztosítani kell: Grúzia, Dél-Oszétia vagy Abházia? Mások az érdekeik, mások a nézeteik, ezért a lépéseik nem egyeztethetők össze. Az ENSZ-ben felismerték azt, hogy a térség konfliktusai és a lehetséges háborúk forrásai kiterjedtek és mélyek, elsősorban a konfliktusok feltárására helyezték a hangsúlyt. A nemzetközi biztonság fogalma az ellentmondások rendszere miatt összetett.²³ Az ENSZ célja a kaukázusi térségben: felismerni azokat a helyzeteket, amelyek a konfliktushoz vezetnek, és megszüntetni ezután a veszélyforrást. Amennyiben ezt nem lehet elérni, akkor a béketeremtés és a békefenntartás lép előtérbe, valamint a demokrácia intézményrendszerének működtetése.

Európai Unió

A konfliktusok feloldásában elsősorban az ENSZ-nek és az EBESZ-nek van mozgáster, mindemellett az EU-nak most alkalma van arra, hogy az eddigiektől sokkal nagyobb szerepet vállaljon a Kaukázus térségében is. Az EU azon dolgozik, hogy katonai válságmenedzselést alakítson ki a területen és fejlessze a civil társadalmat is. A katonai eszközökön túl az EU használhatja a jövőbeni tagság, a társulási, partnerségi megállapodások, gazdasági befektetések ígéretét.

Az Európai Bizottság európai szomszédsági politikájának stratégiai dokumentumát 2004 júniusában az Európai Tanács jóváhagyta.²⁴ Ebben az ESZP irányelvei, alkalmazandó módszerek mellett a kaukázusi területek politikájának elemzését is benne találjuk Örményország, Azerbajdzsán és Grúzia vonatkozásában. Elsődlegesnek tartják Grúziának az Európa Tanács és az EBESZ-tagsággal járó kötelezettségéhez a jogi rendelkezések tiszteletben tartását, a demokratikus fékek és ellen-súlyok megerősítését. Az EU és Grúzia közötti kapcsolat tekintetében fontos a partnerségi és együttműködési viszony kialakítása, a belső konfliktusok békés megoldása. Az ESZP megfogalmazta a cselekvési terv célkitűzéseit, amelyek között ott találjuk az erősebb regionális együttműködést, a demokratikus struktúrák megerősítését és a konfliktusok megoldását is.

Az Európai Parlament 2004-es állásfoglalása²⁵ a Dél-Kaukázus területének javasolja egy EU stabilitási egyezmény kialakítását parlamentáris és civil társadalmi vonatkozásokkal együtt az EU, Törökország, Oroszország, USA, ENSZ bevonásával. Az EP szerint a jelenlegi helyzet megoldását segítheti az EU közvetlen szomszédságán kívül eső országok közötti párbeszéd.

Az EU beavatkozási politikáját magyarázza (indokolja) a 2007-es bővítés. Bulgária és Románia csatlakozása az EU határait keleten egészen a Fekete-tengerig tolta, és így az EU területéhez nagyon közel került a dél-kaukázusi konfliktushalmaz. Az elmúlt években számos EU-dokumentum²⁶ foglalkozott azzal, hogy a régióban lévő nyugtalanság hogyan hat(hat) az EU politikájára. Mindegyikben arra a következtetésre jutottak, hogy ezek a konfliktusok folyamatosan aláássák a területi stabilitást, ugyanakkor a folyamatos bizonytalanság eszményi feltételt biztosít a szervezett bűnözésnek, terrorizmusnak. Az EU saját politikájának kialakításakor szempont volt az is, hogy az aláásott területi együttműködés akadályozza a gazdasági fejlesztést. Benita Ferrero-Waldner EU-biztos hangsúlyozta az EU külső kapcsolatainak fontosságát, amelynek egyik eszköze a külpolitika, amely során a szervezet a jólét és a demokrácia tartalmát erősíthetné a vizsgált térségben.²⁷ Természetesen ettől elválaszthatatlan az emberi jogok és a jogállamiság megteremtése, amellyel Ferrero-Waldner szerint nemzeti reformokat segíthetnek elő. Korábban az EU Kaukázusban fontos, de háttérszerepet játszott, pénzügyi támogatóként, tárgyalást előkészítőként jelent meg, ma már, a 2004-es bővítés (és az ugyancsak 2004-es ESZP) óta, elsődleges céljai közé tartozik a jólét, a biztonság, a stabilitás biztonságának kiterjesztése nemcsak állampolgárai, hanem azok szomszédai számára is.

Az instabil perifériák, mint a Dél-Kaukázus, folyamatos fenyegetést jelentenek nemcsak az adott területen élők, hanem a szomszédságában lévő EU-polgárok számára is. Az EU kudarcnak ítélte a régióban megjelenő konfliktuskezelő szervezetek tevékenységét, és már 2001 februárjától kijelentette, hogy aktívabb szerepet kíván játszani a rendezésben, a rehabilitációban, és az úgynevezett posztkonfliktusok megelőzésében. Az EU-nak az európai biztonsági stratégia és védelmi politika ér-

telmében önálló cselekvési képességgel kell rendelkeznie, amit hitelt érdemlő katonai erő támaszt alá, rendelkeznie kell az alkalmazásukhoz szükséges döntési képességekkel, és készen is kell állnia a bevetésükre. 2003-ban az European Security Strategy (ESS) dokumentumában megerősítették, hogy az EU kész arra, hogy a közös kül- és biztonságpolitikában erőteljesebb aktivitást mutasson.

Az EU (EP, EB) szakérői által készített dokumentumok hangsúlyozzák, hogy a Kaukázus területe kulcsfontosságú a Fekete-tenger, a Kaszpi-tenger, Irán, Oroszország és Törökország között. Kiemelték, hogy a nemzetközi szervezetek nem hagyhatják magukra a térségben élő népeket, segíteni kell nekik a konfliktusaik megoldásában, ellenkező esetben a Kaukázus konfliktusainak eszkalációja a kumulatív bizonytalanságot fogja exportálni szerte a világon.²⁸

Legfontosabb szempontként az EU számára az energiabiztonság megteremtése jelenik meg, hiszen a régió egy létfontosságú tranzitút vonal az olaj és a gáz felé. Becsült adatok alapján az EU 2020-ra az energiaszükségletének kétharmadát importálni kényszerül, s az EU-tagállamok egyre inkább megbízókká fognak válni, a szállítók azonban a periférián helyezkednek el. Ezért fontos az EU és tagállamai számára, hogy megbízható és stabil exportutakat biztosítsanak és, hogy megmaradjon a bizalom a területen lévő nemzetekkel. A megalkotott cselekvési tervek párbeszédet, együttműködést és fokozatos energiapolitikai, jogi és szabályozói integrációt határoztak meg, emellett a közlekedési hálózat fejlesztését és annak biztonságossá tételét is. Az EU számára elsődleges az Európai Kutatási Térség megnyitása a partnerek előtt, a határ menti térségek együttműködésének támogatása, valamint az emberek közti kapcsolat erősítésével az Európai Unióhoz fűződő pozitív viszony erősítése.

A Szabad Európa Rádió értesülései szerint – egy magát megnevezni nem kívánó uniós diplomata hivatkozva – az EU delegációt küld Tbiliszibe elsősorban a május 21-ei választásokra készülve. Ugyanakkor az is elhangzott, hogy egyes tagállamok helytelenítenék, ha az EU az ENSZ helyett szeretné megállapítani az orosz katonai aktivitás tényét a térségben. Franciaország és Németország diplomatait tartották korábban felelősnek azért is, hogy a grúz NATO MAP-státust megakadályozták a bukkaresti csúcstalálkozó idején.

A kialakult konfliktusokban az Európai Parlament feladata, hogy elősegítse a béke megoldását, ami nem könnyű, ha csak a békefenntartók problémáját vesszük alapul. Dél-Oszétiában az oszét–orosz–grúz békefenntartók politikai-katonai irányítását egy orosz vezetésű ellenőrző bizottság végzi, és a közvetlen katonai irányítás is orosz kézben van. Oroszország viszont egyértelműen a konfliktusban érintett fél (oroszcsekk polgárságot adott a szakadárak túlnyomó többségének), így semmiképpen sem alkalmas az alapvetően semlegességet igénylő feladat (békefenntartás) elvégzésére. Erre sokkal alkalmasabbak az olyan, e téren nagy tapasztalattal bíró nemzetközi szervezetek, mint például az EBESZ vagy az ENSZ.

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

Az EBESZ missziója 1992–2004 között segítette a *törvényes rend megteremtését* Grúziában, elsősorban a dél-ozét területeken. (Abházia ENSZ illetékességi körbe tartozott.)

Az EBESZ szerepe elsősorban a normaalkotás és ellenőrzés, tehát nem a diplomáciai megelőzés vagy a konfliktus utáni rehabilitáció, hanem a konfliktuskezelés és a békefenntartás. Nem az első ilyen feladat az EBESZ számára, bár a Kaukázus más területein, sem Karabahban, sem Moldovában tényleges sikert nem tudtak elérni. Sikerüket az is gátolta, hogy egy harmadik fél is ringbe szállt mindig: Örményország, illetve ennél is erőteljesebben Oroszország. A szuverenitás a területeken felemásá vált, nemzetközi szinten nem ismerték el őket. A konfliktus tehát nem oldódott fel, hanem állandósult, a szereplőket folyamatosan fenyegeti egy (vagy több) fegyveres konfliktus lehetősége. A katonai demarkációs vonal ténylegesen határként működik.

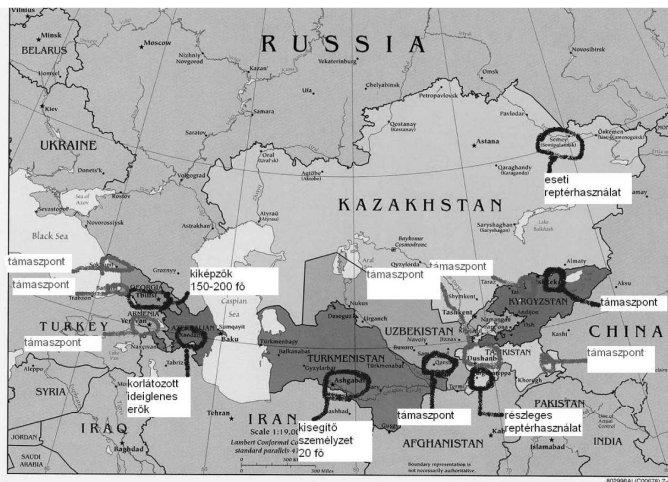
Az EBESZ-misszió feladata a tárgyalások biztosítása, a katonai alakulatok tevékenységének megfigyelése (ezek orosz parancsnokság alatt vannak), a demokrácia megszilárdítása, az ENSZ erőfeszítéseinek támogatása. 2004-ben akut problémák jelentkeztek Grúziában, ráadásul Oroszországnak a vitás területen három katonai bázisa is volt. Így fordulhatott elő, hogy a „békefenntartás” orosz parancsnokság alatt zajlott. A katonai elemzők szerint az EBESZ kudarcot vallott ezek rendezésében hosszú évek diplomáciai erőfeszítései ellenére. Ez a kudarc nagy jelentőséggel bírt. Az EBESZ nemcsak passzív maradt, mikor tanúja volt Oroszország kvázi bekebelezési kísérleteinek és egyes alapvető normák megsértésének, de továbbra is folytatja a közvetítést, amely már semmilyen körülmények között nem nevezhető ezen a néven. Ezek a megdermedt konfliktusok két, egyaránt kevésbé kívánatos alternatívát biztosítanak az EBESZ számára. Az egyik, hogy *nyíltan konfrontálódnak* Moszkvával, a másik, hogy tovább *folytatják* a reménytelen és eleve kudarcra ítélt *tárgyalások* sorozatát. Az EBESZ a tárgyalásokat választotta, ennek megfelelően a szakadár vezetőség minden egyes formális engedményét egy-egy, a helyes irányba megtett lépésnek tekinti.

Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO)

A NATO folyamatos bővítése szükségessé teszi a szervezet átalakítását. A szervezet alapelemei nem változnak, továbbra is elsősorban politikai-katonai szövetség, feladata a kollektív védelem, valamint a közös biztonsági érdekek és értékek. A szervezet a demokrácia kiépítését is továbbviszi.²⁹ A globalizáció azonban megváltozott biztonsági kihívásokat eredményeztek, új veszélyek, új feladatok jelentek meg: terrorizmus, proliferáció, bűnözés. A NATO-ban ezért a politikai szerep erősödését lehet ezután tapasztalni, és célá válik a geopolitikai szervezetből funkcionális szervezetté való át-

alakulás. Ennek érdekében a NATO a 2006-os rigai csúcstalálkozójának eredményeként új missziókat, új eljárási szabályokat és új partnerséget hirdetett meg. Apróbb provokációkat leszámítva hosszabb ideig senki sem próbálta meg felborítani a ténylegesen kialakult *status quo*-t, amikor azonban egyrészt Grúzia mind közelebb került a NATO-hoz, másrészt Koszovó függetlenségének nyugati elismerése felhasználhatóvá vált precedensként, a helyzet kiéleződött. Oroszország retteg attól, hogy ellenfelei bekerítik.

6. ábra: NATO és az orosz támaszpontok

Forrás: Póti László: NATO és a FÁK térség, 2007

Grúzia tisztában van vele, hogy az orosz hadsereggel való nyílt szembekerülést kockáztatja, ha megtámadja Abháziát vagy Dél-Oszieziát. Oroszország nyilván keményen visszaverné a grúz katonai akciót, hiszen abból indul ki, hogy ha ez bekövetkezne, a NATO aligha lépne túl a komoly figyelmeztetéseken. Az Észak-atlanti Szövetség csak akkor vállal komoly rizikót, ha előbb vagy utóbb meghívja tagjai sorába – a demokratikus rendszerének egyébként nem feltétlenül mondható – Grúziát.

Akkor ugyanis már kötné a kölcsönös segítségnyújtás kötelezettsége. A NATO több dokumentuma, szakértői anyaga (*Modern Peacekeeping. Crisis Management. NATO – OTAN. September 2005, Partners in the Southern Caucasus. Background. NATO – OTAN. September 2007*) tanúskodik arról, hogy a grúz és orosz csapatnövelés fokozza a feszültséget, ezért annak csökkentésére szólította fel Moszkvát. A NATO a politikájában egyértelműen Grúziát támogatja, a bukaresti csúcsertekezleten nem Bush elnökön múlt, hogy a szervezet nem vette fel a szervezet teljes jogú előszobájának számító „tagsági akciótervbe” Ukrajnát és Grúziát.

Lehetséges a megoldás?

A béketeremtési erőfeszítések Abháziában és Dél-Oszétiában 2008-ban gyakorlatilag megbénultak – a geopolitika ezt a jelenséget megdermedt konfliktusként jellemzi. Mindkét terület konfliktusai rendkívül komolyak és veszélyesek, és ez idáig az EBESZ tárgyalásai kevés eredményt hoztak, hiszen alapjaiban az emberi jogi helyzeteket sem tudták javítani.

Az egyik lehetséges út a helyi humánerőforrások bevonása, különösen tekintettel a civil társadalomra és a független szakértőkre. Lényeges eleme lehet a folyamatnak, hogy közvetlen közelről játszanának szerepet a békeépítésben, és ezzel láthatóvá válhatna a konfliktusok megoldásához vezető út.

A másik lehetőség a Projekt 7D, amelynek módszerei hozzájárulhatnak a holtpontról való kimozdításához, a konfliktus kezeléséhez. Ennek alkalmazásakor fontos az elemzés, a diagnosztika, a de-eszkaláció, de-etnicizálás, a demokratizálás, a deformalizálás, a bűnözés, valamint a fegyveres erők csökkentése, azaz a dekriminalizálás és a demilitarizálás.

A *diagnosztika* során a szervezetek szakértői és elemzői biztosítani tudják az adott konfliktusok megfelelő értékelését, valamint a diagnózisuk konkretizálását, a konfliktusok okait, összetevőit, és az ellentétes érdekek megnevezését. Követelménynek tekintik, hogy a munkacsoportban lévő szakértőket olyan országokból kell választani, amelyeknek a konfliktussal kapcsolatban minimálisak az érdekei, de éppilyen lényeges az is, hogy a szakértők számát korlátozni kell a munkacsoport hatékonyságának megtartása érdekében. A szakértői team tevékenysége közé tartozik olyan döntéshozatali folyamat katalizálása, amelyben előbb a konfliktusokat körvonalazzák, majd olyan dokumentumokat készítenek, melyek igazi ereje alkalmazásuk során igazolódik.

A *de-eszkaláció* során szükséges találkozni azokkal az igényekkel, amelyek eltérő módszerrel, de az erőszakmentességet előtérbe helyezve kívánják a maguk igazát megteremteni. Egy másik feltétel a konfliktusok eszkalációjának csökkentéséhez a nemzetköziség megteremtése. Mindkét oldal főszereplői igyekeznek a közös fenyegetéseket észlelni és stratégiai társulást létrehozni. Első lehetséges lépés a konfliktusok szétbontása, és a részekben egyenként történő konfliktuskezelés. Második az, hogy a résztvevőknek az adott konfliktusban meg kell vallaniuk azt, hogy az esetleges etnikai konfliktus nem lehet az eszkalációt kiváltó ok. Abháziában és Dél-Oszétiában a menedzsmentnek és a politikai vezetőknek vissza kellene utasítania az etnikai alapon történő elkülönítést. Minden nemzeti és etnikai csoport tagjának a vitatott zónában részt kellene vennie a menedzsmentben, a béketeremtő folyamatban és a döntéshozatali folyamatban. Ezekben a területeken vegyes házasságban élők számára is szükséges megteremteni az életteret, tartózkodni kell a konfrontációtól, az adataik gyűjtéséről szóló a szabályozási rendet komolyabban kell venni. Minden

érdekelt félnek fel kell ismernie, hogy a konfliktusok mind a két oldalon áldozatot követelnek, ezt a szemléletet erősíthetik a szimbolikus tettek, például közös emlékművek állítása.

A *demokratizálódási* folyamat elősegítésével tovább stabilizálható a béketeremtés. A fragmentált társadalmakban a demokráciák kiépítése nehezebben történhet meg. A vizsgált térségben eltérően képzelik el annak jövőjét. Néhányan el akarnak válni Grúziától, mások szeretnék megerősíteni vele kapcsolatukat. Problémát jelent az, hogy a határok meghúzásával nem az etnikai határokat jelölik meg. Elsődleges cél a béketeremtésben, hogy a társadalmat ne homogenizálja mindenáron, hanem a fragmentált társadalmat segíti hozzá a demokráciához. Ennek eléréséhez a nemzetközi közösségnek irányítania kellene az erőfeszítéseket, fontos lenne a tárgyalások elindítása, a stratégiai célok megtalálása. Mindez konkrét politikai feladatokhoz vezet: magas szintű törvényesség, polgári demokrácia építéséhez Abháziában és a független dél-ozsét területeken. Eszköze lehet a civil társadalom bevonása, a civil-szervezetek kiegyensúlyozott fejlesztése.

Az *átalakítás* során a konfliktusok szereplőinek fel kellene ismerniük, hogy ugyanazt a konfliktust eltérően szemlélik. Oroszország szerepét is eltérően értékelik: több elemző szerint természetes az, hogy Oroszország ebben a kaukázusi konfliktusban közvetítőként jelenik meg, mások szerint összeférhetetlen, hogy az egykori uralkodó „tagköztársaság” a folyamatban részt vesz. A megoldás kulcsa a tárgyalási folyamat, amit az elemzők szerint a kaukázusi térségben nem lehet egyetlen formába kényszeríteni, a pluralizmus a módszertanban, a témában, a szakértőkben, a szemléleti megközelítésben mindenképpen hasznára válhat az átalakítási folyamatnak. Az eddigi szükséges feltételek mellett szükség lenne a dekriminalizációra, a *bűnözés csökkentésére* is. A terrorista tettek elkülönítése, azok elleni tevékenység a legfontosabb feladat. Nagyobb figyelmet érdemelhetne a közös rendőrség. A *demilitarizáció* elvét követve a résztvevőknek korlátozni szükséges a területen a katonai erőt. Azt el kellene fogadni, hogy a konfliktusoldáshoz léteznek alternatív technológiák. A teljes demilitarizáció az ütköző zónák megteremtésének és megnevezésének lépésével kezdődik, aztán a békeépítési folyamatba történő helyi elit bevonásával folytatódik.

Bár a diplomáciai nyilatkozatokban a békés rendezés jelenik meg, valójában ez csak üres szólamként hathat. A médiát figyelve úgy tűnik, 2009-ben többé-kevésbé tünetmentessé vált a Kaukázus, viszont a szorítás nem enyhült, a nagyhatalmi érdekek nem változtak, ám a világ már új konfliktusra figyel.

Felhasznált irodalom

- Alexander Russetski–Siegfried Woeber: Abhazia and South Ossetia: Basic Principles for an Effective Transformation of the Peace Process (7D) Helsinki Monitor. 2005. no. 2.
- Az EP állásfoglalása az európai szomszédssági politikáról (2004/2166(INI)), P6_TA(2006)0028 <www.europarl.europa.eu>
- Balogh András–Rostoványi Zsolt–Búr Gábor–Anderle Ádám: *Nemzet és nacionalizmus*. Korona Kiadó, Budapest, 2002
- Bárdos–Féltoronyi Miklós: *Bevezetés a geopolitikába*. L'Harmattan 2005
- Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram. <www.nato.int>
- Csizmadia Sándor: A geopolitika mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszerei. *Külpolitika, 1998. tavasza*
- Deák Péter: Kaukázusi vihar. *Beszélő, 1995. január*
- Dov Lynch: De facto 'States' around the Black Sea. The Importance of Fear. *Southeast European and Black Sea Studies vol. 7. no. 3. Sep. 2007.* 483–496. p.
- Európai szomszédssági politika és cselekvési terv <http://ec.europa.eu/world/index_en.htm>
- Európai szomszédssági politika. Ajánlások Örményország, Azerbajdzsán, Grúzia, valamint Egyiptom és Libanon részére.* A Bizottság közleménye a Tanács részére. Büszszel 2.3.2005. COM(2005) 72 végleges – magyar fordítása
- Gazdag Ferenc–Ljubov Siselina: *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény.* Zrínyi Kiadó, 2004. 446. p.
- Gecse Géza: Orosz külpolitikai gondolkodás Gorbacsovtól Jelcinig. *Külügyi Szemle, 2006. 1-2. szám.* 191–216. p.
- Gheballi, Victor-Yves: The OSCE Mission to Georgia 1992–2004. *Helsinki Monitor 2004. 4. no.* 280–292. p.
- Ivan Ivetorovic: *Élni és visszaélni a vallással.* <<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre23/25ive.htm>>
- Kun Miklós: Abházia malomkövek között. *Magyar Hírlap, 2008. április 2.*
- Mező Ferenc: Kaukázus a Szovjetunió összeomlása után. *Magyar Szemle, 2000/4.*
- Modern Peacekeeping. Crisis Management.* NATO – OTAN September 2005.
- Partners in the Southern Caucasus. Background.* NATO – OTAN. September 2007
- Póti László: *NATO és a FÁK térség.* Konferencia-előadás, Eger, 2007
- Rábai Zsolt: *Az átalakulóban lévő NATO.* Konferencia-előadás, Eger, 2007
- Rick Fawn: Russia's Reluctant Retseat from the Caucasus: Abhazia, Georgia an the US after 11 September 2001. *European Security, vol. 14. No. 4. 2005.*
- Smith, Anthony: *National Identity.* Penguin Books. London, New York, 1991.
- The Georgian–Ossetian Conflict. *Strategic Comments. Vol. 12. no. 3. Apr. 2006.*
- Tracey C. German: Visibly Invisibly: EU Engagement in Conflict Resolution in the South Caucasus. *European Security. Vol. 16. No. 3-4. Sept. – Dec. 2007.*

Jegyzetek

- ¹ A címet némileg átalakítva Kun Miklóstól kölcsönöztem, aki Abháziáról szóló írásában (*Magyar Hírlap, 2008. április 2.*) a sajátos etnobizniszt elemzi. (A kézirat lezárva 2008. december 10-én – a szerk.)
- ² Csizmadia, 1998, 26. p.
- ³ Bárdos–Féltoronyi, 2006
- ⁴ Csizmadia, 1998, 20. p.

- 5 *Uo.*
- 6 Mező, 2000.
- 7 Deák, 1995.
- 8 Bizottság közleménye, Brüsszel 02. 03. 2005.
- 9 Mező, 2000.
- 10 Póti, 2007.
- 11 <www.ruvr.ru>
- 12 Smith, 1991. 21.p., illetve Balogh, 2002
- 13 Balogh, 2002.
- 14 Ivetovic, 2002.
- 15 Csizmadia, 1998.
- 16 Gazdag, 2004.
- 17 Tracey C. German: *Visibly Invisibly* 2007.
- 18 Dov Lynch, 2007.
- 19 Kun, 2008.
- 20 <www.rur.ru>, illetve <index.hu/politika/kulfold/ado080321/>
- 21 Barth, Espen, 2001.
- 22 Barth, 2001.
- 23 Boutros-Ghali, 1992. 3.
- 24 COM (2005) 72.
- 25 2004/2166(INI) 65–72.
- 26 *The Georgian–Ossetian Conflict. Strategic Comments.* 2006., Tracey C. German, 2007.
- 27 <http://ec.europa.eu/world/index_en.htm>
- 28 Tracy C. German, 2007.